

Ravnanje z raziskovalnimi podatki v fazi načrtovanja in ustvarjanja

JANEZ ŠTEBE

ADP, Univerza v Ljubljani, 20.5.2015

Narodna in univerzitetna knjižnica, Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani in Univerzitetna knjižnica Maribor: Praktični vidiki objavljanja v odprtem dostopu, seminar za raziskovalce in knjižničarje, Ljubljana

Odprti podatki

Odprti dostop do raziskovalnih podatkov pomeni načeloma enake pogoje dostopa v okviru posameznih kategorij zainteresiranih uporabnikov, kot so raziskovalci, pedagogi, študentje in običajni državljani.

Odprto dostopni podatki morajo biti pripravljene v takšni obliki, da se uporabniki, ki so jim namenjeni, z njimi lahko seznanijo in jih uporabljajo za različne druge namene.

Kako sodelujem pri odprtem dostopu

Osnovna strategija: že v času trajanja projekta aktivno skrbimo za zagotavljanje in povečevanje uporabnosti podatkov za namene projekta in za kasnejšo rabo, za uporabnost za širši nabor namenov in možnih uporabnikov.

Faza načrtovanja in ustvarjanja podatkov

Da bodo podatki uporabni tudi po koncu trajanja projekta, v splošnem upoštevam:

- področne standarde (npr. za družboslovje),
- dobre prakse,
- etične podlage (npr. etični kodeks),
- zakonodajo (npr. Zakon o varstvu osebnih podatkov)
- ...

1. Ravnanje z raziskovalnimi podatki

1. Kakovost raziskave:

- v celotnem procesu raziskovanja moramo skrbeti za čim višjo stopnjo kakovosti ustvarjenih podatkov

2. Etične obveznosti:

- Zakon o varstvu osebnih podatkov
- Etični kodeksi

3. Digitalno skrbništvo:

- ustrezna organizacija gradiv (formati datotek, prenos podatkov...)
- ravnanje (varnostne kopije, metapodatki, pravila dostopa...)

4. Pomoč oz. podpora: raziskovalna ustanova, knjižnica in financer

1.1 Kakovost raziskave

1) Kakovost pri konceptualizaciji, vzorčenju in izdelavi protokola za zbiranje podatkov:

- uveljavljeni koncepti
- standardni načini merjenja
- večje število indikatorjev
- širok nabor socio-demografskih vprašanj
- velikost vzorca in slučajnost vzorčenja
- uporaba obstoječih anketnih vprašalnikov...

2) Kakovost pri zbiranju oz. ustvarjanju in pripravi podatkov za analizo:

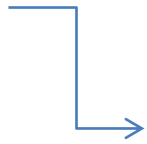
- uporaba postopkov za zbiranje podatkov (obrazci, navodila)
- pregledovanje podatkov in čiščenje, popravljanje napak
- opremljanje podatkov z opisi spremenljiv in kategorij...

3) Skrb za sprotno in zaključno dokumentacijo podatkov in pripravo metapodatkov za izročanje v podatkovno središče:

- DDI standard: vključuje opis raziskave, spremenljivk, datotek, povezanih gradiv...

1.2 Etične obveznosti

V družboslovju imamo opravka s podatki o posameznikih:

sodelujoče je potrebno **zaščititi** pred nepotrebno škodo

Udeleženca v raziskavi je potrebno seznaniti z:

- informacijami o projektu
- dejstvom, da je sodelovanje prostovoljno,
- z možnostjo, da lahko sodelovanje kadarkoli prekine,
- postopki glede zaupnosti (npr. anonimizacija podatkov),
- načini uporabe pridobljenih podatkov.

Od udeleženca pridobiti pristanek o sodelovanju (ustni ali pisni).

1.3 Digitalno skrbništvo

V času trajanja projekta in po zaključku je potrebno zagotavljati sledljivost nastanka in sprememb različic raziskovalnih podatkov:

s tem sta zagotovljeni trajna **uporabnost** in **preglednost**

Osnovna praktična priporočila za skrbno ravnanje v času trajanja projekta:

- 1) ustrezna organizacija gradiv
- 2) ustrezno ravnanje z gradivom

1.3 Digitalno skrbništvo

1) Ustrezna organizacija gradiv:

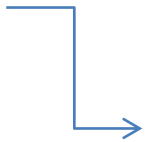
- smiselno poimenovanje datotek in spremenljivk,
- formati datotek in uporaba programske opreme (ali je potrebno shraniti tudi programsko orodje?),
- prenos podatkov, skupna uporaba in nadzor nad verzijami datotek.

2) Ustrezno ravnanje z gradivom:

- poskrbimo za varnostne kopije,
- pripravimo dokumentacijo in metapodatke,
- poskrbimo za pravila glede dostopa do gradiv in
- poskrbimo za varnost pred nepooblaščenim dostopom.

1.4 Pomoč oz. podpora pri načrtovanju ravnanja

Pri organizaciji dela z raziskovalnimi podatki se je uveljavil model:

„načrt ravnanja z raziskovalnimi podatki“ oz. NRRP

Raziskovalcu pri načrtovanju (lahko) pomagajo naslednje ustanove:

- 1) raziskovalna ustanova
- 2) knjižnica
- 3) financer

1.4 Pomoč oz. podpora pri načrtovanju ravnanja

1) Raziskovalna ustanova:

- uredi notranje politike
- oblikuje postopke za pomoč raziskovalnim projektom pri pripravi in izvajanju NRRP
- skrbi za strokovno usposabljanje raziskovalcev in podpornega osebja
- zagotovi infrastrukturo
- nudi skupne storitve in orodja, da razbremeni raziskovalne skupine

1.4 Pomoč oz. podpora pri načrtovanju ravnanja

2) Knjižnica:

- informira o razpoložljivosti obstoječih podatkovnih virov
- informira o možnostih predaje podatkov v podatkovno središče
- svetuje pri izboru ustreznega, priporočenega podatkovnega središča
- informira o pogojih za odprti dostop in prednostih odprtega dostopa
- podpira pripravo NRRP
- nudi podporo pri izpolnjevanju osnovnih metapodatkov o raziskavi in pri pripravi ostale dokumentacije, avtorskih pravic ter pri razlagi drugih pogojev pri izročanju

1.4 Pomoč oz. podpora pri načrtovanju ravnanja

3) Financer:

- skrbi za nacionalne/področne politike, kjer obvezuje pripravo NRRP kot sestavnega dela dokumentacije prijav raziskovalnih projektov
- upošteva/priznava stroške priprave podatkov in zagotavlja sredstva za pokrivanje stroškov
- izvaja nadzor nad izpolnjevanjem obveznosti iz odprtega dostopa.

Odprti dostop do raziskovalnih podatkov, financiranih z javnimi sredstvi

Raziskovalni podatki, financirani z javnimi sredstvi, so javno dobro.

2. Izročitev podatkov v hrambo v podatkovno središče

Pri izboru podatkovnega središča je potrebno preveriti, kakšne so zahteve ponudnika storitev in kakšne so prednosti, ki jih ponuja predaja podatkov na določeno mesto.

- Kako je opredeljeno poslanstvo podatkovnega središča? Kdo so njegovi ciljni uporabniki?
- Katere vrste podatkov sprejema?
- Ali aktivno skrbi za trajno digitalno obstojnost in dostopnost podatkov ciljnim uporabnikom?
- Kakšna so merila in kako je opredeljen postopek izbora in sprejema podatkov, kakšne so zahteve glede tehničnih karakteristik?
- Kako je poskrbljeno za etične in zakonske zahteve glede varovanja zasebnosti in avtorskih pravic?

2.1 ADP: nacionalno podatkovno središče za družboslovje

Prednosti izročanja v ADP:

ADP preveri in ovrednoti pomen raziskovalnih podatkov za znanost in njihovo dolgoročno uporabnost.

Sprejeti podatki štejejo kot znanstvena objava in predstavljajo podlago za bibliografsko vrednotenje po merilih ARRS.

Omogoča dostop do podatkov, iskanje in pregledovanje opisov podatkov.

ADP nudi svetovanje, izobraževanje in usposabljanje uporabnikov. V katalogu dostopni podatki so osnova za bibliografsko navajanje v seznamih uporabljene literature.

Nudi podporo pri načrtovanju in izvajanju priprave podatkov za odprti dostop.

ADP na mednarodni in nacionalni ravni aktivno sodeluje na področju odpiranja raziskovalnih podatkov. Ustrezno svetuje glede načrtovanja in priprave podatkov za odprti dostop.

2.2 Predaja podatkov v ADP

Je proces, v katerem se dajalec in arhiv medsebojno informirata in posvetujeta glede podrobnosti, potrebnih za izpolnitev pogojev za sprejem podatkov.

ADP nudi svetovanje, navodila in orodja, ki olajšajo pripravo in izročanje podatkov.

Koraki:

- 1) Preveri, ali podatki ustrezajo merilom za sprejem v arhiv.
- 2) Predlog za predajo lahko raziskovalec pošlje preko »Obrazca za evidentiranje«.
- 3) Dajalec izpolni »Izjavo o izročitvi«, v kateri podrobneje opiše predana gradiva in pogoje dostopa.
- 4) Raziskovalec izpolni »Obrazec za opis raziskave«.
- 5) Raziskovalec pripravi ustrezno urejene in dokumentirane podatke ter ostalo gradivo za predajo v Arhiv.

2.3 Sprejem podatkov v ADP

ADP na podlagi podanih informacij in pregleda ponujenih gradiv ta ovrednoti in presodi o primernosti podatkov za sprejem. Pri tem stopi v ospredje ocena njihove znanstvene vrednosti in prihodnje uporabnosti za različne namene in uporabnike.

Odločilnega pomena so:

- vsebinski nabor in število spremenljivk, celovitost podatkov, večje število spremenljivk, kakovost metodologije;
- vključevanje v serije, mednarodna primerljivost, povezljivost podatkov in obstoj harmoniziranih standardnih demografskih spremenljivk;
- za kvalitativne podatke dodatno še poglobljenost in izčrpnost intervjujev.

4. Podatkovna objava v ADP

- 1) ADP podatke objavi v seznamu raziskav na svoji spletni strani.
- 2) Informacije o podatkih in sami podatki so dostopni tudi v Nesstar katalogu Arhiva družboslovnih podatkov,
- 3) Metapodatki o raziskavi so zajeti v združevalnih katalogih (COBISS, CESSDA, Nacionalni portal odprte znanosti)

4.1 Prednosti obravnave podatkov kot znanstvene objave

- Objava ima svojo istovetnost,
- navajanje uporabljenih podatkov,
- podatki so kot publikacija ovrednoteni in evidentirani v bibliografiji raziskovalca, ustanove,
- poveča se citiranost ostalih publikacij, povezanih z objavljenimi podatki,
- citatni indeksi.

3. Samostojni znanstveni sestavek ali poglavje v monografski publikaciji (Cobiss tip 1.16 v 2.01, 2.02, 2.06, 2.16, 2.17, 2.20)

A. Obsežni znanstveni sestavek ali poglavje (nad 50 strani) v obsežni znanstveni monografiji (2.01A nad 500 strani)	60 točk
B. Samostojni znanstveni sestavek ali poglavje v znanstveni monografiji (2.01A)	30 točk
C. Samostojni znanstveni sestavek ali poglavje v znanstveni monografiji (2.01B)	
○ izdana pri tuji založbi	25 točk
○ izdana pri domači založbi	20 točk
D. Samostojni znanstveni sestavek ali poglavje v drugi monografski publikaciji	10 točk
E. Zaključena znanstvena zbirka podatkov (2.20) iz seznama agencije	30 točk

Samostojni znanstveni sestavek ali poglavje je praviloma objavljen v znanstveni monografiji (2.01), izjemoma pa tudi v strokovni monografiji (2.02), slovarju ali leksikonu (2.06), kot spremna študija k umetniškemu delu (2.16) ali kot razprava v katalogu razstave (2.17). Obsegati mora najmanj 4 strani (izjema so znanstveni zemljevidi).

Skupno število točk enega avtorja v eni monografski publikaciji ne sme preseči 100 točk.

4.2 Promocija raziskovalnih podatkov (nekaj predlogov)

1) Raziskovalec:

- vključi informacijo o podatkovni objavi v lastna bibliografska poročila in sezname kot sestavni del znanstvene produkcije;
- pri objavah navaja lastne podatke s polno navedbo v seznamu literature...

2) Raziskovalna ustanova:

- nudi podporo pri delu s podatki, nagrajuje izročanje podatkov pri napredovanju...

3) Knjižnica:

- seznanja z možnostjo in izvaja vpis zbirke podatkov v bibliografski sistem za namen znanstvenega vrednotenja...

4) Financer:

- zagotavlja upoštevanje prispevka k znanosti na ustrezen način objavljenih raziskovalnih podatkov;
- nagrajuje ustvarjanje kakovostnih podatkov in njihovo izročanje v odprti dostop ter sankcionira omejevanje

Hvala za pozornost!

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za družbene vede
Arhiv družboslovnih podatkov
Kardeljeva ploščad 5
1000 Ljubljana
www.adp.fdv.uni-lj.si
arhiv.podatkov@fdv.uni-lj.si
FB: Arhiv.Druzboslovnih.Podatkov
Twitter: @ArhivPodatkov

